

Sudan'ın Jeostratejik Önemi!

15 Nisan 2025, Sudan'ın yıkıcı bir iç savaşa girmesinin ve günümüz dünyasının en büyük ve en ciddi insani krizlerinden birine neden olmasının üzerinden iki yıl geçti; zira iki yıl önce, yani Nisan 2023'te, Sudan Silahlı Kuvvetleri ile Hızlı Destek Güçleri arasında savaş patlak vermiş ve bu savaş, milyonlarca insanın yerinden edilmesine, ülkede ciddi gıda güvensizliğine ve hayati öneme sahip sağlık ve eğitim hizmetlerinin tahrip olmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan insani felakete rağmen, Sudan savaşı büyük ölçüde dünya gündeminden uzak kalmıştır. Sudan, özellikle Ukrayna ve Gazze'ye odaklanan Batı dünyası için unutulmuş bir savaş olarak görülmektedir. Peki Sudan'ı savaşmak için bu kadar cazip kılan jeopolitik faktörler nelerdir?

Sudan'ın coğrafi konumu

Sudan, Afrika kıtasının kuzeydoğusunda yer almakta olup, Afrika ve Orta Doğu'nun stratejik kalbidir. 2011 yılında Sudan'ı ikiye bölen referandumdan önce, Sudan Afrika'nın üçüncü, dünyanın on altıncı en büyük ülkesiydi. Kuzeyde Mısır'a, kuzeydoğuda Kızıldeniz'e, doğuda Eritre'ye, güneydoğuda Etiyopya'ya, güneybatıda Orta Afrika'ya, batıda Çad'a ve kuzeybatıda Libya'ya sınırı vardır. Ayrıca dünyanın en uzun nehri olan Nil Nehri de buradan geçmektedir.

Sudan, altın, petrol, doğal gaz, uranyum, kromit, demir cevheri, asbest, kobalt, bakır, granit, alçıtaşı, kaolin, kalay, mangan, mika, doğal gaz, nikel, gümüş, uranyum ve çinko gibi maden kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Ayrıca içinden akan Nil Nehri sayesinde verimli tarım arazilerine sahiptir. Jeostratejik açıdan Sudan, Nil Nehri ve Kızıldeniz gibi stratejik doğal güzelliklerin kıyısında yer almaktadır. Bu iki lokasyon Sudan'ı, ticaret, kaynaklar ve ulaşım açısından çok yüksek stratejik değere sahip kılmaktadır.

Sudan'daki çatışmanın katmanları

The Economist dergisi Sudan'ı, bölgesel şok dalgalarına sahip bir "kaos makinesi" olarak nitelendirmiştir. Basitçe söylemek gerekirse, Sudan kaos içinde olursa, Afrika ve Ortadoğu'nun kalbindeki stratejik konumu göz önüne alındığında, şok dalgaları bölgeye de yayılacaktır. Sudan, insani krizin derinleşmesiyle birlikte yerel ve uluslararası dinamiklerin giderek daha fazla kesiştiği bölgesel çatışmanın bir örneğini temsil etmektedir.

İstikrarsızlık, sömürgeciliğin bir kapısıdır; zira hiçbir taraf tek başına zafer kazanamaz; bu yüzden hem Sudan ordusu hem de Hızlı Destek Kuvvetleri dış güçleri müttefik olarak yanlarına çekmiştir; bu da elbette ya para ve silah göndererek ya da doğrudan müdahale ederek Sudan'da çıkarları olan dış güçler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu arada uluslararası kuruluşların başarısızlığı ve Batı demokrasilerinin kayıtsız kalması, daha cesur diğer aktörlerin müdahale etmesine imkan sağlamıştır. Burada

jeopolitik rol devreye girmiş ve birçok çıkarın kesiştiği çatışma katmanları ortaya çıkmıştır; gelin bunları tek tek inceleyelim.

a- Yerel kaosun eksenini: Yarı askeri sanayi kompleksi

Geçiş hükümeti, Beşir'in en tehlikeli mirası olan Hızlı Destek Güçleri'ne hiçbir zaman karşı koyamamış ve onlara, meşruiyet kazandırmanın yanı sıra ikinci bir orduya dönüşmeleri için özgürlük ve fırsatlar vermeye devam etmiştir.

Ömer Beşir'in düşmesinin ardından, onun en tehlikeli mirası, muazzam bir ekonomik güce sahip yarı askeri bir varlık olmuştur. Dolayısıyla Hızlı Destek Güçleri, Dünya Barış Vakfı'nın icra direktörü ve Sudan konusunda önde gelen araştırmacı Alex de Waal'ın deyişiyle, "ulusötesi özel paralı asker kuruluşuna" dönüşmüştür. Paralı askerlere ek olarak Hızlı Destek Güçleri, Hemedti ailesinin ticari faaliyetlerine ve aynı şekilde altın madenlerine de güvenmiştir. Nitekim para, silah ve altın sonunda onun güç kaynağı haline gelmiştir. Çeşitli gelir kaynaklarından gelen paralar olmasaydı, bu güçler maliyetli projelerini sürdüremezdi; zira iç ve bölgesel dinamikler, kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla onun, silah gücü ile kapitalist servet birikiminin arasını bir araya getiren yarı askeri sanayiden doğması, bunun da elitlerle çıkar evliliğine yol açması şaşırtıcı değildir. Ayrıca o, Sudan ordusunun 1950'lerden bu yana ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarında yoğun bir şekilde karıştığı baskıcı bir askeri ortamda büyümüştür. Bunun sonucunda askeri gruplar "ticari, sanayi ve tarımsal faaliyetlerde" rekabet etmeye başlamıştır.

Peki Sudan'daki askeri sanayi sendromunun kötülük boyutu nedir? Bunu Mayıs 2020 verilerinden okuyabiliriz; zira tek başına Sudan Savunma Bakanlığı'nın otoritesi altında, Mayıs 2020'de 200'den fazla şirket vardır ve bunların yıllık geliri 110 milyar Sudan Cüneyhidir (o zamanki resmi döviz kuru ile 2 milyar Dolar). Bu arada Hızlı Destek Güçleri'nin 250 şirkete sahip olmasının yanı sıra paralı askerlik faaliyetlerinden de büyük gelir elde etmektedir. Araştırmacı ve siyasi analist Jean-Baptiste Gallopin'in kapsamlı incelemesine göre bu askeri şirketler, altın ve mermer, deri, hayvan ve arap zamkı gibi diğer madenlerin üretimi ve satışına da karışmıştır. Ayrıca birçok insanın yaşamıyla bağlantılı pazarın %60'ını kontrol etmek de dahil olmak üzere ithalat ticaretine de karışmıştır.

Bu askeri liderlik modeli çok değişken olup hiçbir ülkeye istikrar getirmeyecektir; çünkü para ve silahın otoritesini, ana kontrol gücü olarak görmektedir. Bunun sonucunda Sudan, sürekli olarak çatışmaların ve bitmeyen darbelerin acısını çekmektedir. Sonunda yaklaşık 50 milyon Müslümanın yaşadığı Sudan halkı, yabancı güçlerin kolayca yönlendirebildiği liderlerinin açgözlülüğünün ve sığılığının kurbanı olmuştur.

b- Nil Nehri Üzerindeki Bölgesel Çatışma

Nil Nehri, dünyanın en uzun nehri olup Afrika kıtasındaki 11 ülkeyi besleyen bir su kaynağı olarak kabul edilmektedir. Onun varlığı, geçtiği ülkelerin ihtiyaçlarının sürdürülebilir bir şekilde karşılanması için son derece önemlidir. Sudan, bu nehrin içerisinden aktığı ana ülkelerden biridir.

1929'da sömürgeci yönetimin gölgesinde, İngiltere Mısır ile kendisine nehir üzerinde tam kontrol hakkı veren bir anlaşmaya varmıştır. 1959 yılında anlaşma değiştirilmiş ve Mısır, nehrin akışının %66'sını, Sudan ise %22'sini kontrol altına almış ve geri kalanı da buharlaşma nedeniyle kaybedilmiştir. Nitekim birçok Mısırlı diplomat, bu anlaşmaların yasal olarak bağlayıcı olduğunu ve değiştirilemeyeceğini savunuyor. Öte yandan Etiyopyalılar, Nil'in kaynağının Etiyopya'dan gelmesine rağmen, bu anlaşmalarda hiç yer almadığını ve bu nedenle artık bunları feshetme hakkına sahip olduklarını savunuyorlar. Nil Nehri üzerindeki çatışma, Etiyopya'nın Büyük Etiyopya Rönesans Baraj'ını inşa etme niyetini açıkladığı 2011 yılında başlamıştır. Rönesans Barajı'nın geliştirilmesinin hedefi, Nil Nehri'nden beslenen Etiyopya'da hidroelektrik enerji üretimi için kullanılmasıdır. Maalesef bu karar, kendilerine ulaşan su akışının azalmasından dolayı kendilerini tehdit altında hissettikleri için Mısır ve Sudan tarafından hoş karşılanmamıştır.

Birçok kişi, ilgili ülkeler arasında askeri bir çatışma çıkma olasılığından endişe duyuyor ve bunun Avrupa ve tüm dünyayı etkileyeceğini düşünüyor. 2021 yılında Avrupa Konseyi, "Rönesans Barajı anlaşmazlığına müzakere yoluyla çözüm bulunmasının, ilgili üç ülkede bölgesel istikrar ve sürdürülebilir kalkınmaya büyük katkı sağlayacağı" açıklamasında bulunmuştur.

c- Kızıldeniz'den uluslararası müdahale

Kızıldeniz, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan önemli bir uluslararası ticaret yolu olarak kabul edilmektedir; zira dünya deniz ticaretinin %12-15'ini oluşturan ve yıllık değeri 1 trilyon Doları aşan ticaret buradan geçmektedir. Kızıldeniz, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya gibi üç önemli ülke için hayati öneme sahiptir ve bu da Sudan krizini daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Sudan, Suudi Arabistan'dan Kızıldeniz üzerinden sadece 30 km uzaklıkta yer almakta olup bu da ticaret ve yabancı çıkarların ülkeye girişini kolay bir hale getirmektedir.

Kızıldeniz boyunca, Sudan'ın yedi zayıf komşusu ve 800 km'lik bir sahili bulunmaktadır. Stratejik bir bölgedeki Sudan gibi bir ülke çöktüğünde bu, yabancı müdahaleyi çekmekte ve bu da komşularına istikrarsızlığı ihraç etmektedir. Bu nedenle Sudan, Çad, Somali, Etiyopya, Sahel bölgesi ve bundan daha uzak olan Afrika Boynuzu ve Doğu Afrika ülkelerinin istikrarını hızla sarsabilir. Öte yandan Sudanlı mültecilerin Avrupa'ya yönelmesi ve asıl bozguncuların ve müdahalecilerin Körfez ve Ortadoğu'dan gelmesiyle, savaş üç ayrı kıtayı bile etkileyebilir.

Örneğin Sudan'daki nüfuzunu genişletmek ve değerli kaynaklara, özellikle altına erişimini güvence altına almak amacıyla Hızlı Destek Güçleri'ni destekleyen Birleşik Arap Emirlikleri; zira Sudan'da üretilen altının %50-80'i (yaklaşık 60 ton) esas olarak Birleşik Arap Emirlikleri üzerinden kaçırılıyor ve gerçek değeri ise resmi rakamların iki ila üç katıdır; dolayısıyla Birleşik Arap Emirlikleri'nin limanlara büyük önem vermesinin nedeni işte budur; ayrıca Sudan'ın Kızıldeniz'deki stratejik konumu, Birleşik Arap Emirlikleri'nin deniz varlığını genişletmek ve Kızıldeniz ve Afrika Boynuzu'ndaki rakip güçlerin nüfuzuna karşı koymak için cazip bir ortak haline getirmektedir. Aslında Birleşik

Arap Emirlikleri, Etiyopya da dahil olmak üzere sekiz Afrika ülkesinden askerler eğitmiş olup Sudan'ın komşuları olan Çad, Eritre, Mısır, Libya ve Somali'de hükümetin kontrolündeki bölgelerde askeri üsler kurmuştur.

Bu hareketler, “aşırı İslam'la” mücadele etmek için (Yahudi varlığı ile yakın ilişkisi olan ve İbrahim Anlaşmalarının öncüsü olan) Birleşik Arap Emirlikleri tarafından tasarlanmıştır; belki de Usame bin Ladin'in 1980'li yıllarda Sudan'da El Kaide'yi kurduğunu hatırlarsınız. Bu savunma ilişkilerini kurmak yoluyla BAE, Sudan'da Hızlı Destek Güçleri'nin yanı sıra diğer ülkelerden de savaşmak için güçler seferber edebilir. Bu arada Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarını korumak Rusya için de önemlidir; bu da Süveyş Kanalı üzerindeki kontrolünü etkileyebilir. Rusya iki taraflı bir oyun oynuyor ve her iki tarafı da destekliyor ve Burhan ve Hemidti'ye verdiği destek karşılığında, Wagner grubu, yani Rus paramiliter gücü, milyarlarca Dolarlık altın elde ediyor. Dolayısıyla bu kaynaklar, Ukrayna'daki savaş da dahil olmak üzere diğer Rus girişimlerini finanse etmek için de kullanılabilir.

Sudan ordusunu destekleyen Suudi Arabistan açısından olana gelince; Kızıldeniz, petrol bağımlılığını azaltmak ve ekonomisini çeşitlendirmek için stratejik çerçevesi olan krallığın 2030 Vizyonu için son derece önemlidir. Zira 2030 vizyonunun ana bileşenlerinden biri, küresel ziyaretçileri çekmek için Kızıldeniz'in turizm altyapısını geliştirmektir. Kızıldeniz'deki devam eden çatışmalar ve aşırılık eylemleri, Suudi Arabistan'ın 500 milyar dolarlık Neom projesi de dahil olmak üzere hedeflerini tehlikeye atabilir. Yerel, bölgesel ve küresel düzeylerdeki bu karmaşık dinamikler, yakında sona erse bile, Sudan'daki çatışma bizzat bölgenin istikrarını bozmaya yol açabileceği gibi bu da bölge ülkeleri içinde ve arasında gerginliklerin tırmanmasına yol açabilir.

İslam'da jeopolitik güç sadece doğal zenginlik ve jeostratejik konuma bağlı değildir, aksine aynı zamanda özgün liderlik gücüne ve vahye dayalı yaşam sistemine de bağlıdır. Sudan'da yaşananlar, sığ, açgözlü ve zalim liderliğin, halkı İslam'ın düşmanlarının üzerinde savaştığı bir yemeği sevmesine neden olan felaketin kaynağı olduğu konusunda önemli bir ders niteliğindedir. Sevban Radyallahu Anh'dan, Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: «يُوشِكُ الْأَمَمُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قَصْعَتِهَا» فَقَالَ قَائِلٌ: وَمِنْ قِلَّةِ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ غِنَاءٌ كَغِنَاءِ السَّيْلِ وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْفِفَنَّ اللَّهُ فِي فُلُوبِكُمُ الْوَهْنَ» فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: «حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ» **Aç insanların yemek kabına üşüşükleri gibi yakında diğer milletler de sizin başınıza üşüşeceklerdir.** Dediler ki: Bu o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak ey Allah'ın Resulü? Dedi ki: **“Bilakis sizler o gün çok olacaksınız, fakat sizler sel üzerinde akıp giden çer çöp gibi olacaksınız. Allah düşmanlarınızın kalbinden sizden korkma duygusunu çekip alacak, sizin de kalbinize vehn sokacaktır.”** Dediler ki; "Vehn nedir, ey Allah'ın Rasulü? Dedi ki: **“Dünyayı sevmek ve ölümü kerih/kötü görmektir.”**

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Dr. Fika Komara